

TÜRK TARİH ENCÜMENİ MECMUASI

Türk Tarih Encümeni tarafından neşredilir

YENİ SERİ — CİLT 1

SAYI 2 — Eylül - Teşrinisani 1929

BU SAYIDA

Ali Fuat	Rifat Sadık paşa
İsmail Hakkı	Vekayii Nakşi
Mahmut Kemal	Mehmet Ayetullah
Necibasım	Ş. Sami
Mehmet Behçet	Sinop kitabeleri
Necibasım	Türk matbaacılığı
Nahit Sırrı	Fransız seyyahları
Necibasım	Evliya Çelebi seyahatnamesi
Mehmet Fuat	Kitabiyat

İSTANBUL

LETAFET MATBAASI

1930

Sinop Kitabeleri

Husust İnas Mektebi Müdürü Hüseyin Hilmi - Sinop matbaası 1339 - 1341

1339 senesi Ağustosunda Kastamoni'de Maarif müdürü bulduğum sırada, Sinop'ta bulunan ailemin nezdine mezunen azimet etmiştim. Orada hususî bir mektep müdürü bulunan Hüseyin Hilmi beyefendi ile tanıştım; mumaileyh o esnada intişar etmiş olan (Sinop Kitabeleri) ünvanlı eserini bana ihda etti... Bu kitabı müteaddit sebeplerden dolayı dikkati calip bulmuştum: birkere Sinop, kadim ve tarihen meşhur bir şehirdi; saniyen Sinop'un bu şöhretini teyit ve tesbit eden bir çok tarihi eserler ve abideler mevcuttu; salisen bu eserler ve abideler zamanın tahrifatına ve hertürlü ziyaa maruz bulunuyordu.. Binaenaleyh mürruzamanla harap ve mahvolması melhuz olan bu tarihi, mektup vesikaları erbabı mütaleanın enzarı istifadesinde yaşatmak maksat ve gayesil —ki bu cihetler kitabın mukaddimesinde de işaret olunmuş— tur — vücade getirilen bir tetkik eserinin elbette kıymet ve ehemmiyeti olacaktı. Hususile o sıralarda (Kastamoni âsarı kadimesi) [*] üvanlı eserimin tahririni ikmal etmiş olduğum için bu nevi eserlere karşı şahsî olarak ta bir meclübiyetle mütehassis bulunuyordum.

Anadolu Türk tarih tetkikatına esas teşkil edebilecek bu gibi korpüslerin lüzum ve zarureti müvacehesinde salifüzzikir eseri büyük bir zevk ve lezzetle mütalea etmiştim. Eserde bir lâhzada calibi nazar olan dağnıklığı, gelişi güzel tasnifi, tarihen pek ehemmiyetli olan vesikaların yanında ehemmiyetten mahrum olanların münderiç olması.. gibi müsamaha ve noksanları birer suretle tevîl ederek ve yahut birer mazeret cihetini arayarak daima eserin ve muharririn lehine kanaatımı hüsnü idareye çalışmış olduğumu ve bu müteşebbis genç için takdir vesileleri bulnağa da gayret ettiğimi ketmedemem.

Ancak, eserde münderiç tarihi vesikaların, ilmin ve tarihi tenkidin irac ettiğî sabit ve mukarrer üsuller dairesinde ve bütün cihan ilminin

[*] Maarif Vekâleti tarafından 1341 tarihinde Devlet Matbaasında tab ve neşretirilmiştir.

örf ve taamülü dahilinde nakil ve tedvin edilmiş olduğunu tahmin ederken bir gün, Sinop'ta herhangi bir yolda gözüme ilişen bir cami kitabesi bütün tahminlerimi, kanaatimi adeta zirüzeber etti. Kitabe satırlarının, kitabedeki kelime mevzilerinin değişmiş olduğunu, hatta kelimelerin ve tarihlerin bile hernasılsa tebeddül ve tagayyür etmiş ve aslına nisbetle pek başka bir halde bulunduğunu görünce tetkikatımı tamika muztar kalmış idim. İstirahat için gelmiş olduğum bu şehirde ikamet ettiğim bir ay zarfında bu eser tabütüvanımı adeta gayrı iradi olarak harap ve perişan eyledi. Artık surdan sura, kaleden kaleye, veya harabeden harabeye, makbereden makbereye gezip duruyor, ve kitaptaki tesadüf ettiğim vesikaları kâh tashih ediyor ve kâh yeni baştan yazıyordum. Bu tarzdaki bir aylık mesai cidden beni yormakla beraber Sinop'ta mevcut hemen bilûmum kitabelerin hakikî metnini bu suretle elde etmiş bulunuyordum. Tarihi olarak vücude getirilen bir eserin tarihi hakikate tevafuk etmemesi kadar makûs bir şey tasavvur olunamazdı. Hususile vesikaların sihhat ve vusuku hakkında şüphe etmiyenlerin bilâhara butlan üzerine müstenit dermeyan edecekleri mütaaleat ve mülâhazatın esassızlığından mütevellit mesuliyet hissesinin gene bu esere raci olacağı şüphesizdi.. Binaenaleyh bu vesikaların biran evvel hakikî metinlerinin tesbit ve neşrini bizzat "İlim," noktai nazarından lüzumlu bulduğum içindir ki bilhassa bu makalemde evveleminde mezkûr eserde tesadüf ettiğim sayısız hata ve noksanları tasnif ve bervechiâti işaret etmek istiyorum:

1 — Tarihi vesikalarda satırların olduğu gibi kayıt ve zabtedilmesi ve bunun için hatta her satırın başına bir rakam konulması, satırların birbirlerine karıştırılmaması esası bu nevi eserlerde müteamil ve müteariftir. Halbuki (Sinop Kitabeleri) eserinde bu esasa riayet edilmeyerek satırlar, bazı kitabelerde gelişi güzel ayrılarak gösterilmiş, bazılarında ise bütün satırlar karıştırılarak bir kitap ifade ve ibaresi haline ifrağ edilmiştir Bu ciheti irae edecek misaller pek çoktur:

a) Kitabın altıncı sahifasında münderiç kitabe yedi satırdan ibaret olmayıp altı satırdır.

Mezkûr Kitabenin kitaptaki şekli:

امر بجماعة هذا البرج المبارك باذن السلطان الغالب المعظم شاهنشاه الاعظم
مالك رقاب الامم عز اليرباد الدين ركن الاسموم والمسلمين قائل الكفة
والمشركين فخر الملوك والموطنين سلطان ارضه الله حافظ عبادته معين

خليفة الله سلطانة بلاد روم والشام واليمن برأ وجرأ ابي الفتح كيطارس
بن كينسرو بر هانه امير المؤمنين نصرالله اعوم سلطانة بروام مملكة
ونظام دولة الامير الاضره سلا حسام الدين يوسف السلطاني
والامرا والا لابر عن مطية وام تأيدهم في شهر سنة اثني عشر وستاه

Mezkûr Kitabenin asıl metni :

- (1) امر بعمارة هذا البرج المبارك والبدنه باذن السلطانة الغالب المعظم شاهنشاه الاعظم
- (2) مالك رقاب الامم عز الدنيا والدين ركن الاسلام والمسلمين قاتل الكفرة
والمشركين فخر الملوك
- (3) والسلاطين سلطانة ارضه الله حافظ عباد الله معين خليفة الله سلطانة بلاد
- (4) الروم والشام واليمن برأ وجرأ ابي الفتح كيطارس بن كينسرو بر هانه
امير المؤمنين نصرالله اعوم
- (5) سلطانة بروام مملكة ونظام دولة الامير الاضره سلا حسام الدين يوسف السلطاني
- (6) والامرا والا لابر عن مطية وام تأيدهم في شهر سنة اثني عشر وستاه

B) Kitabın onuncu sahifasında münderiç on üçüncü kitabe dört satır değil iki, on ikinci sahifasında münderiç on yedinci kitabe üç satır değil beş satırdır. On altıncı sahifada münderiç kitabe altı satırdan ibaret ise de satırlar kitaptaki gibi değildir. Bu misaller müteaddittir.

C) Kitabın yirmi üçüncü sahifasında münderiç (Kefevî camii) kitabesi, kitapta gösterildiği gibi yanyana olmak üzere yazılmış on çift satırdan ibaret değil beherinde yanyana dörder misra bulunan dört uzun satırdan müteşekkildir.

D) Otuz dokuzuncu sahifada münderiç Sultan İsmail'in oğlu Yahya Beye ait mezar kitabesi, kitapta ibare şeklinde yazılmıştır. Halbuki mezarın baş taşının yüzünde dört ve ayak taşının yüzünde üç satır vardır. Baş ve ayak taşlarının arkalarında yazı yoktur. Sandukanın sağ tarafında iki çift mısradan müteşekkil iki satırla ayati kerime ve yine sandukanın sol tarafında ayati kerime ile beraber keza iki çift mısradan müteşekkil yine iki satır mevcuttur.

2 — Kitadelerde mevcut kelimelerin aynen istinsah ve nakledilmesi, noksan olanların ve yahut okunamayanların aynen işaret edilmesi, gelişî güzel veya tahmine nazaran ilâvelerde bulunmaması icap ederken kitapta bu cihetlere riayet edilmemiştir. Kitapta kitabelerin, kelimelerin

mevkilerinin de hatta tebdil ve tagyir edildiği vakidir ki atideki misallerden bu ciheti tavazzuh edecektir :

a) Kitabın on birinci sahifasında münderiç on beş numaralı kitabede büyük ilâveler ve noksanlar vardır.

Mezkûr Kitabenin kitaptaki şekli:

ولاله ابوالله عمر هذا البرج والبره
في ايام السلطان الغالب عز الدنيا والدين كيطوس
بن كينسرو والسيهساور الكبير الاجل بدر الدين ابوبكر
قياس بتاريخ سنة خمسة عشر وستاء هجرية النبويه

Mezkûr Kitabenin asıl metni :

- (1) ولاله ابوالله محمد رسول الله عمر هذا البرج في
- (2) ايام السلطان الغالب عز الدنيا والدين كيطوس بن
- (3) كينسرو برهان امير المؤمنين على (Bir kelime okunamamıştır) الامير
- (4) الاميرسياسور الاجل الكبير بدر الدين ابوبكر به
- (5) قيام بتاريخ سنة خمس عشر وستاء هجرية نبويه

B) On üçüncü sahifada münderiç ve Fatih'e ait bir kitabede (اله) şeklinde ve noksan olan bir kelime kitabede (الغالب) şeklinde irae edilmistir.

C) Kitabın on altıncı sahifasındaki kitabede kelimeler takdim ve tagyir edilmiş, imlâlar değiştirilmiş ve bazı kelimeler istinsah edilmemiştir:

Mezkûr Kitabenin kitaptaki şekli :

عمر
هذا المسجد والمنبر
والمراب سلطانه
بايزيد اسفنديار بك
ثلاث وثلاثين ومائاً

Mezkûr Kitabenin asıl metni :

- (1) عمر
- (2) هذا الخبر والمراب
- (3) والمسجد مطناه
- (4) بايزيد به اسفنديار بك
- (5) سنة ثلث وثلثين وثمانماية

3 — Kitabelerde okunması imkânı olan ibarelerin okunması hususuna fazla itina edilmemiştir : Meselâ yirminci sahifada Şekerhane mescidine ait kitabe, kitapta şu yolda muharrerdir :

جهد هذا المسجد
المبارك العبد الضعيف
عبد الله
اضير الله عواقبه سنة سبعين وثمانماية

Kitabenin asıl metni şudur:

- (1) جهد هذا المسجد
- (2) المبارك العبد الضعيف
- (3) ضواج امين ابه عبد الله
- (4) اضير الله عواقبه سنة سبعين وثمانماية

4 — Kitapta hatta mevzun ve yeni tarihli bazı kitabeler de gelişî güzel ve yanlış olarak nakledilmiştir. Yirmi ikinci sahifada münderiç kale yazısı Mehmet ağa camii kitabesi bu nevidendir.

Kitabenin kitaptaki şekli :

بإيدي بو جامع شريفى شهرا
يكلمه آتسه ايكى ده ابتدى شروع
بئده نانوانه محمد آغا
باعث غفرانه ايمه قولى

Kitabenin asıl metni :

بإيدي بو جامع شريفى شهرا
يكلمه آتسه ايكبده اندى شروع
بئده نانوانه محمد آغا سنة ١٠٦٢
باعث مفضرة ايمه مولى

5 — Kitapta münderiç bazı kitabeler adeta altüst edilmiş bir şekilde karıştırılmıştır. Otuz sekizinci sahifada (Sultan İsfendiyar) a ait kitabe bu nevidendir.

Mezkûr Kitabenin kitaptaki şekli:

“Baş, ayak taşlarını yüz kısmında şu kitabe vardır,,:

(نقل من دارالافتاء الى دارالابقا المرحوم والمفقور السعيد الشريد المولى والمخدوم
المعظم الاعظم الاعظم الاعمال الاعلم السلطانة اصفنديار به بايزيد خانه نورالله تعالى
قبرهما الى يوم الحساب والميزانه ليلة في الجمعة وثانيه العشرين من شهر رمضان المبارك
سنة ثلث واربعين ثمانمائة)

“Baş taşının arka tarafında şu beyit mahkûktur,,:

سورة قدر موسى قبرم
شد بتاريخ ليلة القدرم

“Sandukasının sağ tarafında şu beyit yazılıdır,,:

هر عاشقی که آید بر سره سلام آرد
شب جمعه روحتن افروز بشد
جسمت شب قدر درین خاک شد

“Sandukanın sol tarafında da şu beyit yazılıdır,,:

امری رحمت درای عامت
وزاجا فطره مارانامست
ندارم هیچ گونه نوس راه
بحر لاقظو من رحمة الله
غریبه المعاصی انه تنوع رحمة نجا
والا نفی نار الشقاوة محرق
لعل رسول الله سید خدایه
شفاعتة عمه ظلمة الجوب تسرق

Mezkûr Kitabenin asıl metni :

Baş taşının yüz tarafında :

(1) نقل من دار الفتا الى دارالابقا

(2) المرحوم المفقور السعيد الشريد

- (3) المولى المحمدم المظلم الاعظم الاعلى الاعلى
- (4) السلطان المنصور بن بايزيد خان
- (5) نورالد ذكالى قهرهما الى بوم الحساب آمين
- (6) هر عاشقى كه آيد برت سلام آرد
- (7) تاريخ جوهر مجرب جنت مقام دارد

Ayak taşının yüz tarafında :

- (1) فى ليلة الجمعة الثانية والعشرين
- (2) من شهر رمضان المبارك
- (3) سنة ثلث واربعمائة وثمانمائه
- (4) شب جمعه روضه به ازموك شد
- (5) شب قدر جسمه درين مبارك شد
- (6) سوره قدر نونى قبرم
- (7) شد تاريخ ليلة القدرم

Sandukanın sağ tarafında:

[İkişer satır üzerinde Ayetülküresi ve bazı âyatı kerime vardır.

Alt tarafında âtideki dört misra vardır:]

- (1) الهى رحمت درباى عامت وزانجا قطره مارا عامت
- (2) نذارم هج كونه نوسه راه بجز لا تفنظوا بن رحمة الله

Sandukanın sol tarafında:

[İki satır üzerinde âyatı kerime vardır. Ondan sonra âtideki dört misra mevcuttur:]

- (1) غريبه المعاصى انه تكن رحمة بما والافى نارالتقارة محرو
- (2) لعل رسول الله سيد خلقه شفاعته عن ظلمة الحوب تسوق

[Baş ve ayak taşlarının arkalarında yalnız nukuş ve tezyinat vardır; yazı yoktur. Sandukanın sağ ve sol taraflarında ikişer satır üzerinde âyatı kerime münderiçtir.]

6 — Kitabeleri mevcut olduğu halde kitabeleri olmadığı işaret edilen vesikalar vardır. Nitekim kitabın kırk birinci sahifasının sonunda münderiç ve hiç bir kitabesi olmadığı bildirilen türbe (Hatice Hatun) a ait olup kitabesi berveçhi atidir :

Mezkûr Kitabenin metni :

Kabrin baş tarafındaki taşın yüz cihetinde : (1) انقلت المرحوم

(2) المفطورة ضريحه هاتونه بنت

(3) الياسى طاب ثراها ومهل الجنة مثواها

7 — Sinop'ta mevcut olduğu halde kitapta zikredilmemiş kitabeler dahi vardır. Nitekim şehrin iç kalesinin cenup kısmında şehre nazır bir cephede iki Arslan heykeli arasında bir kitabe bulunuyor ki okunabilen aksamı berveçhi atidir :

(1) عمر هذا البرج بأمر السلطانة القالب بأمر

(2) الله عزالريا والدين سلطانة البر والبر

(3) كياتوس به كينرو

(4) سنة اثني عشر وستماية

Bundan başka kitabın yedinci sahifasında beş ve altı numaralarla münderiç iki kitabenin arasında ve kale bedeninde bulunan atideki kitabe vardır :

(1) مبارز الدين مسعود

(2) به اشى (Aynen böyledir) الطمار القبصرى

(3) كتب فحيم الدين... واشى (Aynen böyledir)

(4) فى التالى ربيع الاول سنة اثني عشر ستماية

8 — Bazı kitabelerin zirinde Rumca hurufat ile muharrer yazılar vardır ki bunlar kitapta işaret edilmemiştir. Bu meyanda olmak üzere yedinci sahifada münderiç (dört) ve (altı) numaralı kitabelerin zirinde birincisinde beş ve ikincisinde iki satırlık Rumca kitabeler nakledilmemiş ve bu hususta bir işaret te ilâve edilmemiştir.

9 — Hiç bir sebebi makul gösterilmeyerek mevcut olduğu işaret edildiği halde naklinden sarfınazar edilmiş ehemmiyetli bazı kitabeler

vardır. Bu meyanda olmak üzere kitabın otuz altıncı sahifasında İsfendiyar zadelerin türbesindeki sandukalar zikredilirken birinci sanduka için:

[849 senesi Rebiülevvelinin yirminci Cumartesi günü vefat eden Emirülkebir İsfendiyar'ın oğlu İbrahim beyin valdesine aittir.] denildiği halde kitabesi naklolunmamıştır. Halbuki mezkûr kitabe berveçhi atidir:

Kabrin baş taşının yüz tarafında:

(1) انتقلت من دارالافنا الى دارالبقا

(2) المرهومة المطفورة المستوره

(3) ام الامير الكبير ابراهيم بك

Baş taşının arkasında:

[Düz ve makûz çifte yazı]

نوكلى على خالقى

Ayak taşının yüz tarafında:

(1) فى يوم السبت عشرين من شهر ربيع الاول

(2) سنة تسع واربعين وثمانماية

Sandukanın sağ ve solunda:

Kabartma sülüs, büyük harflerle Ayetülkürsi menkuştur.

10—Herhalde kitapta tertip hatası olarak bir kitabenin bazı kısımları başka bir yere atılmıştır. Nitekim kitabın kırk birinci sahifasında münderiç Gazi çelebi kitabesi bu şekilde karışmıştır.

Bu Kitabenin kitaptaki şekli:

Baş ve ayak taşında:

[هذا قبر غازى جليلي به مسعود طاب الله نراه فى تاريخ سنة اثنى و عشرينه و سبعمماية]

kabrinin tarafeyninde bulunan iki mermer taş üzerinde zirdeki cümleler duaiye menkuştur.

“Denildikten ve diğer kabirlerden bahsedildikten sonra bu iki satır münderiç bulunuyor”:

الرهى لست لفر وس الهودولا اقوا على النار العظيم

فهرب لى ذلقى واغفر ذنوبى فانك غافر الذنب العظيم

Bu Kitabenin asıl şekli :

[Gazi Çelebinin kabri yalnız bir sandukadan ibarettir. Baş ve ayak taşları yoktur. Kitabeler baş ve ayak tarafında doğrudan doğruya sanduka üzerindedir]

Sandukanın baş tarafında :

(1) هَذَا قَبْرُ غَازِي جَلْبِي

(2) بِنِ مَسْعُودِ جَلْبِي طَابَ لَهُ الرَّحْمَةُ

Sandukanın ayak tarafında :

(1) فِي تَارِيخِ سَنَةِ

(2) اثنى وعشرين وسبعمائة

Sandukanın sağ tarafında :

(1) الرِّهَى لِسْتِ لِلْفَرْدُوسِ الْهَوَا وَمِرْقَاتُ عَلَى نَارِ الْجَحِيمِ

Sandukanın sol tarafında :

(1) فَهَبْ لِي زَيْنِي (Aynen böyledir) وَأَعْرِضْ نَوْبِي

فَانَاكَ عَافَا الرَّزْبُ الْعَظِيمِ

11 — Bazı tamiyeli tarihi havî kitabelerde bu cihete dikkat edilmiş ve yanlış tefsirlerde bulunulmuştur. Nitekim kitabın on üçüncü sahifasında münderiç ve Fatih Sultan Mehmet bin Murad'a ait olan kitabede ve (بالرعا) tamiyesinin hesaba katılması icap etmektedir. Bu suretle kitabe tarihi (878) olması melhuzdur. Yoksa kitapta bahsedilen (865) tarihini çıkarmak maddeten kabil değildir.

12 — Bazı kitabelerde asıl tarihin dahi yanlış istinsah edilmiş olduğu vakidir. Nitekim kitabın yimi altıncı sahifasında münderiç Ulu Bey bin Gündüz'e ait çeşme kitabesinde (کنروز) ismi işaret edilmemiş olduğu gibi (سنه سبعين وسبعمائة) iken kitapta yanlış olarak (سنه سبعين وسبعمائة) denilmiştir...

*
**

Hülâsa salıfüzükir eserde bu gibi nekayis ve hatiat okadar müteselsil ve çoktur ki bunu ihticace salih ve mevsuk bir eser olarak telakkî etmekte mazur bulunursak bize hak verilmeğe icap eder. Her halde

memleketin ilim ve irfanına hizmet maksadile bu gibi eserleri neşre-
decek zevata tetebbu ve tetkiklerinde, mer'î usullere temamille riayet
etmekle beraber tarihi tağlit etmeyecek sabırlı ve metin bir sây
lüzumunu tavsiye etmeği de zarurî buluruz. Ancak bu sayededir ki
Anadoluda Türk âsar ve mahkûkâtı hakkında mustakbelde vâsi ve
terkibi bir surette yapılacak esaslı tetkiklere zemin ihzar edilmiş
bulunacaktır. Mebhusuanh kitabelerin metni hakikisini ise tarih sırasile
ilk fırsatta gene bu mecmuuda neşretmeği de bir vazife telekki ederiz.

MEHMET BEHÇET